

Tarihte ve Günümüzde Mehdîlik

Mahmut ÇINAR, Rağbet Yayınları, İstanbul, 2013, 238 sayfa.

Zeynep ARIĞ*

Tarih boyunca insanlar birtakım bireysel ve içtimâî sorunlarla yüzleşmiş, sıkıntılı ve bunalımlı süreçler geçirmiştir. Ancak her karanlık geceyi aydınlık bir sabahın izlediği inancına binaen, belli dönemlerde zuhûr eden bu zulüm ve haksızlıklar daimî olmayıp bir gün mutlaka sona ermiştir. Bu sebeple, dinlerin çoğunda, insanlara doğru itikâdı öğretecek, adaleti yeryüzünde hâkim kılarak zulüm ve haksızlığı ortadan kaldıracak bir "kurtarıcı" inancı vardır. Kıyamete yakın bir zamanda gelmesi beklenen bu kurtarıcı Mehdî'nin, insanların maddî ve manevî sıkıntılarını gidereceğine, toplumsal ve dinî düzeni sağlayacağına inanılmaktadır.

Mahmut Çınar'ın tanıtımını yapacağımız *Tarihte ve Günümüzde Mehdîlik* başlığını taşıyan bu eseri, Mehdîlik inancının Müslümanlar arasındaki zuhûrunu, hangi kaynaklardan beslendiğini, Şîî ve Sünnî kaynaklarda yer alan ilgili rivayetleri ve Şîa-Tasavvuf'ta mehdîlik anlayışını mukayeseli olarak ele almak üzere giriş, üç ana bölüm ve sonuçtan müteşekkildir. Doktorasını Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İlahiyat\Kelâm Anabilim Dalında *Nübüvvetİnancı Bağlamında Şa'ranî'nin İbnü'l-Arabî Yorumu* konulu teziyle tamamlayan yazar, halen Gaziantep Üniversitesi İlahiyat Fakültesinde Öğretim Üyesi (Doç. Dr.) olarak görev yapmaktadır.

Mehdîlik adına yapılan faaliyetlerin artış göstermesi sebebiyle bu konuya daha çok ehemmiyet verilmesi gerektiği, konumu gereği sorumluluğun kelâm ilmine ve ulemâsına düştüğü, kitabın giriş bölümünde ifade edilmiştir. Ayrıca bu bölümde araştırmanın yöntemi ve kaynakları anlatılmış, ardından "Allah'ın kendisini hidayete erdirdiği kimse" manasına gelen "mehdî" kelimesinin tanımı ve kavramsal çerçevesi verilmiştir.

Milletlerin hezimet zamanlarında ümitlerini yitirmemeleri, bu dönemlerin geçici olduğu, mutlaka ikbâl günlerine kavuşulacağı inancını taze tutan döngüsel zaman anlayışı ile mehdîlik arasındaki ilişki kurularak başlayan birinci bölüm, beklenen kurtarıcı inancının menşei hakkındaki değerlendirmelerle sürdürülmüştür. Diğer din ve inançlarda mehdî fikrinin olması, Mehdî'nin zuhûr edip etmeyeceği ve

* Arş. Gör., Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi İlahiyat Fakültesi.

zuhûr etmesi beklenen bu mehdînin kimliği olmak üzere temelde iki problemi haiz olan bu meselenin bir açıdan çözümünü kolaylaştırmaktadır. Buna binaen Zerdüştilik'teki Saoşyant anlayışı ile Yahudilik ve Hristiyanlık'ta mesih anlayışına değinilmiştir. Ardından İslâm düşünce tarihinde mehdilik inancının ortaya çıkışı, mehdînin Hz. İsa'dan başkası olmadığına dair değerlendirmeler, İbn Teymiyye'nin bu inancın bâtil olduğuna dair görüşü ve mehdilik ile ricâlü'l-ğayb düşüncesi arasındaki bağlantıya da yer verilmiştir.

Eserde belirtildiğine göre Ehl-i sünnet kelâmcıları tarafından kaleme alınan modern döneme ait eserlerde, kıyamet alâmetleri arasında "mehdî'nin zuhûru" yer almamaktadır. Zira bir konunun akâid kapsamında ele alınabilmesi için delâlet ve sübût açısından kat'î olması gerekmektedir. Mehdilik konusunda herhangi bir âyet bulunmadığı gibi mütevâtir hadis de yoktur. Ayrıca bu konuda ümmetin icmâi söz konusu değildir. Bu sebeple Mehdilik akâid konusu olarak değerlendirilmez. Bu doğrultuda yazarın fikri ise Mehdî'nin müşahhas bir şahıstan çok, ümmete rehberlik etme konumunda bulunan aynı dönemde birden fazla şahıs olabileceği gibi, her çağda farklı farklı şahıslar da olabileceği yönündedir (s. 65).

Kitapta tasavvufî literatürde mehdilik konusuna da değinilmektedir. Bu doğrultuda onun Hz. Fâtıma'nın neslinden geleceği ve zuhûruyla birlikte tüm din ve mezheplerin ortadan kalkacağına yer verilmektedir. Şii literatürde Mehdilik anlayışına da çeşitli açılardan incelenmekte ve buna göre onun Hz. Peygamberin neslinden, Hz. Ali ve Hz. Fâtıma'nın zürriyetinden olacağı ve Hz. Hüseyin'i şehid edenlerin zürriyeti tarafından öldüreceği belirtilmektedir. Şia'nın mehdî tasavvuru oldukça canlı olduğundan, onun zuhûru da her an söz konusudur. Buna göre mehdî, Kazvîn'de ortaya çıkacak, mümin olsun müşrik olsun herkes ona itaat edecek ve dağları korku ile dolduracaktır. Bu kısımda Şia'da mehdînin hükümrânlığının ne kadar süreceğinin tam olarak bilinmediği de ifade edilmektedir.

Şii ve Sünnî kaynaklarda Mehdî hakkında delil olarak ileri sürülen âyetler ile yoğun bir senet ve metin tenkidine tabi tutulan hadisler ise eserin ikinci bölümde incelenmiştir. Akabinde Şii ve Sünnî mehdî inancı arasındaki farklar ortaya konulmaktadır. Sünnîlere göre Mehdî inancı temel inanç esasları arasında yer almazken Şia'da zarûrât-ı diniyye içinde sayılmaktadır. Ayrıca Sünnî teoriye göre Mehdî şu an hayatta olmayabilir; Şia ise zaten hayatta olan bir mehdînin zuhûrunu beklemektedir. Çalışma, bu inancı reddedenler, savunanlar ile bu inançla ilgili rivayetlerin yaygınlık kazandığı tarih ve coğrafyalara yer vererek devam etmektedir. Mehdî inancının çıkışını hazırlayan sosyal ve siyasal etkenlerin anlatımıyla bu bölüm sona erdirilmiştir.

Yazara göre birtakım insanüstü, ilâhi özellik ve yeteneklere sahip karizmatik şahsiyetler her devirde insanlar tarafından ön plana çıkarılmış, mutlak hakikat onların tekeline bırakılmıştır. Bu bağlamda üçüncü bölümde İbnü'l-Arabî, Mevlâna, İmam-ı Rabbânî, Bediüzzaman Said Nursî, Süleyman Hilmi Tunahan, Muhammed Râşid Erol ve Fethullah Gülen'in görüşlerine yer verilmiştir. Günümüzde etkileri devam eden bu şahsiyetlerin, takipçileri tarafından Mehdî ilan edilmesine karşın, onların böyle bir iddiayı kabul etmedikleri belirtilmektedir. Ardından Anadolu sûfiliğinin Mehdilik algısı ve bunun oluşmasında etkili olan siyasi sebeplere yer verilerek bu bölüm tamamlanmıştır.

Sonuç bölümünde ise Mehdiliğin İslâm ümmetinin sadece cüz'î bir kesimi tarafından akîdenin temel prensiplerinden biri olarak kabul edildiği ifade edilmiştir. Buna göre kâhîr ekseriyet tarafından itikâdî bir unsur olarak görülmemesi, Mehdî'nin zuhûrunu kabul eden ya da reddeden bir kimsenin bu fiilinden dolayı imanına zarar gelmeyeceğini gösterir. İnanç esası olarak genel bir kabul görmemesine rağmen, Müslüman halklar arasında geniş yer bulması ise her toplumda müşahede edilen "umut ve beklenti" unsurunun bir neticesi olarak gösterilmiştir.

Mehdilik üzerinde yapılacak çalışmalara yeni bir soluk getireceğini düşündüğümüz bu eserin bir bölümünün İran'ın Kum şehrinde yazılması, konunun hazırlanmasına ehemmiyet verildiğini gösterir. Böylesi büyük bir emek ve çabanın ürünü olan bu çalışmada ilgili rivayetlerin büyük ölçüde incelenmesi, güncel anlayışların konu bağlamında irdelenmesi, takdir edilmesi gereken diğer yönleri teşkil etmektedir.

